

"Era auster, però gens avorrit"

Joan Ferrer, col·laborador i secretari personal de Joan Coromines des del 1990, ens acosta al científic i a l'home desaparegut. Nascut a Calella l'any 1960 i resident a Pineda, és doctor en filologia i llicenciat en antropologia i en teologia.

Com vàreu iniciar la vostra relació amb Joan Coromines?

—Passejant pel carrer a Pineda, per les vacances de Nadal del 1989, amb la dona i els fills. El vaig saludar, va quedar sorprès que algú el reconegués i per aquelles coses li vaig caure bé. Un dia em va convidar a casa seva, el dia que tenia festa, amb en Joan Solà, i llavors em va proposar que l'ajudés. A partir d'aquesta feta un dia a la setmana anava a casa seva. Retirava la màquina d'escriure i m'ensenyava la seva metodologia de feina, i el cedulari. I a interpretar l' anotació fonètica cursiva, de creació personal.

—*Era una feina desinteressada?*

—Absolutament. Cada dijous a la tarda. Durant dos anys. Ben aviat em va començar a encarregar feines concretes. Per exemple, la redacció de l'article *Calonge* amb els materials seus. Després ho revisava i el tornava a redactar. Si ja corregia els seus articles, els dels col·laboradors, encara més. A partir del 92 ja vaig treballar exclusivament per a ell, assumint, a més, la feina de secretari personal, gràcies a un ajut generós del Departament d'Ensenyament, que em va dispensar de donar classe a l'Institut. És una llicència d'estudis amb sou. Coromines hi va tenir un interès especial fins al punt que, quan el president Pujol va venir a visitar-lo, li ho va demanar.

—*Com era una jornada a can Coromines?*

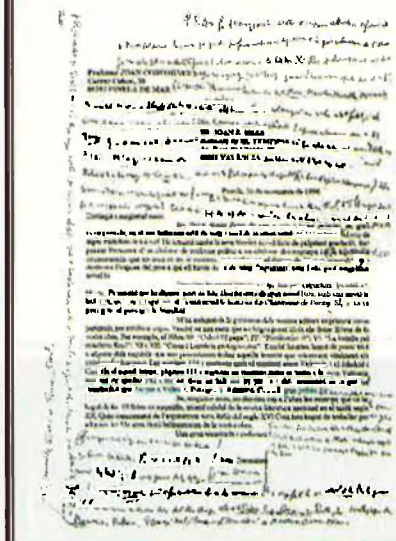
—El lema de can Coromines era treballar i treballar. Jo hi arribava a les tres de la tarda i ell acabava de llevar-se i d'esmorzar. Aleshores es posava a fer els articles a màquina i jo, a mà. La senyora Trini, que tenia cura d'ell i de la casa, el cridava perquè baixés a dinar cap a les cinc, quarts de sis. Deia: "Ara baixo", i no ho feia fins al cap de dues o tres hores, a les set, quarts de vuit. El dinar es refredava, s'havia de rescalfar i la senyora havia de pujar tres o quatre vegades a avisar-lo. Durant el dinar hi havia dos rituals a fer. El primer, despatxar la correspondència. Sempre l'obria ell. M'indicava les que calia contestar i m'indicava què hi havia d'escriure. Les signava ell i, després, a mà, una postil·la. El segon, que baixava amb cèdules que

MIREIA MARGENAT



Joan Ferrer. Els darrers set anys, aquest filòleg ha conviscut moltes hores amb Joan Coromines.

La carta a Joan F. Mira



Les primeres frases de les postdata, manuscrita, de la carta que en Coromines va enviar a Mira pel *Borja Papa*, diuen: “Ara fa 10 anys vostè i En Climent vingueren a Pineda a informar-se de l’Onomasticon Cataloniae. Pensava jo que els professors valencians ajudarien a la part valenciana de l’On. Ja no cal: tot és redactat fins a l’últim article de la lletra X. Res d’honoris causa ni homenatges ni reportatge: temps perdut”.

havia de redactar havent dinat i damunt la taula feia un gran joc de cartes perquè així elaborava mentalment l’organització interna dels articles.

—*I no corrien el perill que es taquessin, les cèdules?*

—Això era bastant normal. Especialment a l’hora de la llet amb cafè. Llavors, havent dinat, s’asseia en una butaca i feia una estona de lleure. Llegia Shakespeare, en anglès. Les tragèdies d’Eurípides en grec. Els dos volums de la correspondència de Carner. La de Riba. Els dietaris de Ferran Soldevila. Les memòries de Saint-Simon i el *Robinson Crusoe*, en anglès.

—*I us feia cap comentari del que llegia?*

—Només el dia de festa. Admirava la noblesa del vers teatral i el ritme de les descripcions de Shakespeare. Comparava Eurípides amb els altres clàssics grecs. Del *Robinson* en feia crítica de les fonts i em deia els fragments que reflectien models trets de l’*Odissea*. I les cartes i dietaris, els veia com un model de la misèria en què es va veure prostrat el país després de la desfeta. De Riba, n’admirava el gran intel·lectual i l’hel·lenista, i els versos els deixava a part. Els dies de feina, no feia cap comentari. Llegia en silenci. Llavors pujava al despatx i continuava la feina. Cap a les nou o les deu me n’anava a casa amb la feina per escriure a casa l’endemà al matí. A les onze, la senyora Trini li pujava el sopar, sempre

igual, brou i suc de taronja. I ell continuava fins a qualsevol hora. Quan tenia un article al cap no el deixava fins al final.

—*Com era el dia de festa?*

—Durant la primera època sortia amb el seu germà Albert, advocat retirat que vivia a Barcelona. Podia ser dilluns o dimarts. Generalment dinaven a Collsacreu, el restaurant de la collada que separa el Maresme del Vallès, sobre Arenys de Munt. Ho aprofitaven per venir-hi, en alguna ocasió, algun dels professors convidats per Coromines, que eren molt pocs, Joan Solà, Narcís Garolera i Antoni Tobella. Alguna vegada, el pintor i poeta de Sant Pol Perejaume. I quan durant les vacances tenia a casa, becats per l’Institut d’Estudis Catalans, els col·laboradors de fora, Gulsoy, de Toronto i Rasico, de Nashville, també. I l’altre col·laborador, Xavier Terrado, de Lleida. Aquell dia apareixia el Coromines conversador. Jo el feia parlar de les relacions que va mantenir amb els màxims intel·lectuals, com ara Riba, Pla, Pijoan i Fabra.

—*Les seves descripcions eren tan fines com les que fa a la seva obra?*

—Sí, sí. El gran Coromines home és el que apareix

reflectit en la seva obra. Li vaig preguntar si em volia dictar les memòries, que haurien estat un document importantíssim, i ell obstinadament s’hi negava perquè deia que les seves memòries ja eren a la seva obra.

—*Llegia autors actuals?*

—Molt pocs. Llegia Josep Pla. Un volum que estimava molt i que va quedar sobre la tauleta de nit i se’n va endur a l’hospital de Calella i en llegia fragments a les infermeres. El volum que conté les biografies de Maragall i Pijoan. De Pijoan, que l’havia tractat personalment, deia que era un gegant intel·lectual. També admirava Maragall. Llegia Espinàs, com ha quedat reflectit a l’obra. I Joan F. Mira. L’última novel·la que Coromines va poder llegir va ser *Borja Papa*. La va llegir a l’hospital de Calella recuperant-se de

la fractura de fèmur que es va fer el 20 de novembre. Em va dictar una carta per a en Mira i l’endemà, sobre la carta posada en net va escriure més comentaris, a mà. I encara al despatx hi ha unes cèdules amb més notes per a una nova carta que li volia fer sobre la novel·la.

—*Parlàveu de qüestions d’actualitat?*

—Pràcticament mai. Estava subscrit a EL TEMPS i a l’*Avui*. El diari, només el llegia quan el seu gran amic, el doctor Salvador Tió, pare d’en Pere Tió, de l’*Avui*, li trucava i li deia, “Coromines, mireu la pàgina tal que hi ha una cosa que us interessa.” EL TEMPS, el llegia sempre i en feia el que ell en

“El gran home Joan Coromines és el que apareix reflectit en els seus escrits. Les seves memòries, em va dir, ja són a la seva obra i per això no me les va voler dictar.”



deia un volum factici, que era un conjunt de retalls, d'articles que l'havien interessat, fonamentalment d'EL TEMPS, i algunes coses de l'Avui. Des de l'article "Coromines proustià" aparegut al setmanari fins a una fotografia de col·laboradors de la Bernat Metge apareguda al diari perquè, al costat de Cambó, hi havia Fabra, el seu pare i dues col·laboradores joves que havien estat condeixebles seves. L'últim article que va poder llegir va ser una entrevista d'EL TEMPS amb mossèn Josep Antoni Comes, capellà valencià, que ell no coneixia. L'article li va suggerir una carta que, molt malalt, no va tenir força per firmar. La hi he enviada després de mort.

—Tenia cap projecte al cap, a fer després de l'onomasticon?

—S'havia il·lusionat amb un gran projecte filològic d'abast nacional, l'edició crítica de la *Crònica* de Muntaner. Volia comptar amb els professors Garolera i Tobella. L'entenia nacional perquè Muntaner és un empordanès que escriu des del País Valencià i havia fet la seva vida a Europa.

—Per què va acceptar la companyia dels lingüistes i filòlegs Solà, Garolera i Tobella?

—Joan Solà, perquè n'admirava els estudis de sintaxi, la manera seriosa i profundament responsable de treballar. De Narcís Garolera, va conèixer l'edició d'*Excursions i viatges* d'en Verdaguer i el va entusiasmar, fins a l'extrem que li va suggerir, quan va parlar amb ell, que fes l'edició filològica del *Canigó*, que va publicar. Antoni Tobella és un filòleg extremament competent, format a Anglaterra, on va fer l'edició crítica d'una part del *Breviari d'amor* d'Ermengaut.

—En l'Etimològic elogia el cafè i menysté les aigüeroles. Què li agradava de beure i menjar?

—La vida austera, la novel·la del seu pare, marca el seu estil de vida. Al restaurant menjava sopa de galets i pollastre de pagès amb bolets o bacallà. Per postres, crema cremada i, després, un cafè. I per beure, una tirada curta de porró. Quan tenia convidats, feia portar una ampolla de marca.

—Vàreu haver de corregir cap expressió del vostre vocabulari habitual per no ofendre'l, lingüísticament parlant?

—Tan sols el *bona tarda*. Em vaig acostumar a dir *bones tardes*, que ell sempre deia i va defensar. Però no corregia mai ningú. Era un home d'una elegància excepcional.

—Ràdio, música?

—Ni tocadiscos ni ràdio, ni televisió. Un dia va rebre la visita d'en Raimon i la seva esposa i van anar a dinar. Em va comentar que era una persona molt amable. Ell sentia una debilitat espe-



El secretari personal, Joan Ferrer, és doctor en filologia i llicenciat en antropologia i teologia. Nasqué a Calella (Maresme) l'any 1960, viu a Pineda des del 1985.

"Des del llit de l'hospital de Calella llegia les biografies de Josep Pijoan i Joan Maragall escrites per Josep Pla, personatges molt admirats per ell, i en llegia fragments a les infermeres."

cial per la gent del País Valencià. —Un home tan enfeinat i metòdic, tan rigorós i exigent amb ell mateix i els altres, era avorrit?

—No, al contrari. Coromines ha estat l'antítesi del tòpic del savi o científic deshumanitzat. Els seus ulls petits s'il·luminaven quan feia una troballa científica fins a l'extrem de parar la feina i cridar-me amb una profunda expressió d'alegria per explicar-me un nou descobriment. O bé parava la feina per telefonar el dia del sant i de l'aniversari del seu gran amic, el doctor Salvador Tió, i de la seva esposa. I era capaç d'indignar-se quan veia treballs mal fets o quan llegia expressions que per ell no eren pròpies del geni de la llengua, com quan va llegir, al diari, "ha explotat una bomba", per "esclatat". De vegades s'emocionava recitant algun sonet de Josep Car-

ner. A propòsit de Carner, va llegir en l'epistolari que els editors transcrivien una postal de Carner a Marià Manent que posava només "Am", sense entendre la paraula. Coromines, que recordava com Carner mateix li havia explicat com es va enamorar de la seva esposa, ho va interpretar de seguida. Era una postal enviada des de Santiago de Xile, quan va anar-hi a demanar la mà de la futura dona i el gran poeta, en la postal al seu amic, li diu "Am", és a dir, "amo", estimo, amb aquesta forma típica noucentista de suprimir la "o".

Lluís Bonada